

51. Демократическое правовое государство и гражданское общество в странах Центрально-Восточной Европы / Ин-т международных экономических и политических исследований РАН. – М., 2005.
52. Русначенко А.М. Робітничий рух і навколо нього // Сучасність. – 1994. – № 2.
53. Kennedy M. The Intelligentsia in the Constitution of Civil Societies and Post-Communist Regimes in Hungary and Poland // Theory and Society. – 1992, Feb. – Vol. 21. – N 1.
54. Вугільний Донбас у другій половині XX століття / З. Г. Лихолобова (ред.). – Донецьк, 2001.
55. Жуковський О. Донбас після страйків // Оглядач: Видання Народного Руху України. – 1990. – Вип. 13. – Липень.
56. Напередодні Всеукраїнських зборів РУХу. Прес-конференція керівників РУХу 24 жовтня 1990 р. // Альтернатива: Незалежна газета неформальних організацій. Західний Донбас. – 1990. – N 10. – Жовтень.
57. Звіт мандатної комісії з'їзду // Альтернатива: Незалежна газета неформальних організацій. Західний Донбас. – 1990. – № 10. – Жовтень.
58. Агапов В.Л. Національно-демократичний та шахтарський рухи на Донеччині в 1989-1991 рр.: досвід взаємодії // Інтелегенція і влада. – 2002. – Вип. 1(2). – Ч. 1.
59. Островський І., Черненко С. Великий злам: Хроніка "революції на граніті" 2-17 жовтня 1990 року. – К., 2000.
60. Шахтарі Донеччини! // Оглядач: Видання Рухінформцентр. – К., 1990. – Вип. 8. – Липень.
61. Вячеслав Чорновіл. Неоголошений виступ на мітингу РУХу в Києві // Молода Україна: Видання Львівської крайової організації СНУМу. – 1989. – № 1. – Листопад.
62. Аляев А.В. Политические процессы в Польше в переходный период: опыт трансформации внутренней и внешней политики в 1989-98 гг. – М., 2003.
63. Робітничі страйки в Польщі 1980. – Б.м., 1981.
64. Кто такие анархо-синдикалисты // Набат: Изд. Конфедерации анархо-синдикалистов. – Х., 1989. – № 1. – Сентябрь.
65. Каким мы видим наш профсоюз // Черная суббота. Конфедерация независимых профсоюзов на Запорожье. – 1990. – № 1. – Март.
66. Архів автора статті.
67. Нас вдохновляет Solidarność-80 // Черная суббота. Конфедерация независимых профсоюзов Запорожского края. – 1990. – № 2.
68. Кабакчиев К. Перипетии на надеждата. – София, 1992.
69. Переход к демократии стран Центральной и Восточной Европы в сравнительной перспективе: Пер. с пол. / Под ред. А. Антошевского и Р. Хербута. – Донецк, 2001.

Summary

The article is devoted to the comparative study of labor and trade union movement in Ukraine and Central-Eastern European countries during "perestroika" period and anti-totalitarian revolutions in the late 1980s. Comparative analysis criteria include aspects like scale of workers' demonstrations under the Soviet regime of 1970s – early 1980s, and dichotomy of socioeconomic and political reasons for intensification of labor movement in the late 1980s. The analysis provides for comparison of some features of "Solidarity" phenomenon in Poland and movement of alternative trade unions in Ukraine. It emphasizes the role of national factor in protest actions of workers. Attention is focused on the anti-communist nature of labor movement in Ukraine and Poland, and on the neo-communist vector of workers' demonstrations in Romania.

Л. І. Полякова

ПРИНЦИПИ РОЗПОДІЛУ ТА ВЗАЄМОДІЇ ВИКОНАВЧОЇ ТА ЗАКОНОДАВЧОЇ ГІЛОК ВЛАДИ В УКРАЇНІ (1991-1996)

Ідея поділу влади як самостійне вчення сформувалося всередині XVIII ст. французьким просвітителем Ш. Монтеск'є. Вчення ґрунтується на ідеї наявності у кожного виду влади системи стримувань і противаг, які б перешкоджали концентрації влади та свавіллю під час її використання. Найбільш яскраво ця ідея Монтеск'є виражена в афоризмі одного з його послідовників, — діяча епохи Великої Французької революції Муньє: «Для того, щоб гілки влади були дійсно розділені, вони не повинні бути цілковито відокремлені одна від іншої» [1, с.35]

Мета даного дослідження — розглянути принципи розподілу органів державної влади та прослідкувати процес взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади в Україні за Конституцією України 1996 р. Завдання полягають у аналізі функцій законодавчої та виконавчої влад, а також виявлення механізмів взаємодії цих гілок влади.

Вперше принцип розподілу державної влади в Україні був передбачений Декларацією про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. в розділі III «Державна влада». В Конституції України 1996 р. цей принцип віднайшов своє юридичне закріплення.

В Україні згідно ст.6 Конституції України організація державної влади здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Це має суттєве значення для забезпечення функціонування державних структур на основі законності, в межах своєї компетенції. Саме через Конституцію вводиться поділ і обмеження функцій влади з допомогою механізмів стримувань і противаг. В даному контексті і проявляється принцип конституційності.

Різні гілки влади повинні співробітничати, діяти на користь держави, доповнюючи одна одну, але при цьому до певної міри залишатися незалежними та мати можливість впливати одна на одну.

В демократичній державі така взаємодія сприяє встановленню гармонійних відносин між державою та громадянським суспільством, створює умови для забезпечення прав та законних інтересів особи, становленню правової держави. Разом з тим принцип розподілу державної влади означає не тільки й не стільки жорсткий розподіл функцій та компетенції між владними структурами, скільки механізми їх тісної взаємодії для вирішення проблем державотворення.

Різні гілки державної влади, що організована на таких засадах, не незалежні повністю одна від одної, а перебувають у тісному зв'язку та взаємодіють між собою. Таким чином, розподіл влад не є абсолютним. Одночасно він означає єдність влади на основі загальних політико-правових принципів та цілей гуманного суспільства. Більше того, він потребує тісної взаємодії всіх владних структур.

Таким чином, принцип розподілу влади полягає: закони повинні мати вищу юридичну силу і прийматися тільки законодавчими органами; виконавча влада повинна займатися в основному виконанням законів і лише обмеженою нормативною творчістю; розподіл функцій між законодавчою та виконавчою гілками влади повинен мати збалансований характер.

Розподіл між законодавчою та виконавчою гілками влади в Україні і особливості такого розподілу, взаємовідносини між Верховною Радою і Президентом України, Президентом України і Кабінетом Міністрів України визначається змішаною формою правління, яка досить близька до французької, але має свої певні особливості.

3 серпня по грудень 1991 року Україна мала риси парламентської республіки, а з грудня 1991 року із запровадженням поста Президента України, - парламентсько-президентської. З вересня 1993 р. до червня 1994 р., на основі Указу Президента України від 27 вересня 1993 р. № 383/93 «Про керівництво Кабінетом Міністрів України», яким Президент поклав на себе обов'язки по здійсненню безпосереднього керівництва Кабінетом міністрів, Україна стала фактично президентською республікою [2]. Цей указ було скасовано лише в червні 1994р.

Посада Президента як глави держави і глави виконавчої влади була передбачена і проектом Конституції в редакції від 1 липня 1992 р.

Вже за проектом в редакції від 27 травня 1993 р. Президент визначався тільки главою держави (ст.142 проекту), при цьому Кабінет Міністрів підпорядковувався Президентові, але був відповідальний перед парламентом (ст. 155 проекту). За новою Конституцією Україна має риси парламентсько-президентської республіки [3, с.41].

В Україні, як унітарній державі існує поділ влади без урахування особливостей її територіального устрою, на відміну від федеративної. Такий поділ влади носить назву «горизонтального». Його принцип полягає у такому:

- закони, як нормативно-правові акти вищої юридичної сили, приймаються єдиним законодавчим органом влади – Верховною радою України (ст.75 Конституції);
- основною функцією виконавчої влади є виконання Конституції України, законів та актів Президента України (ст.113 Конституції);
- суперечки щодо конституційності актів органів законодавчої та виконавчої влади вирішуються тільки в рамках Конституції України Конституційним Судом України (ст. 150 Конституції);
- розподіл влади повинен не давати жодному з державних органів можливостей узурпувати повноваження інших органів на підставі продуманої системи стримувань і противаг.[5, с.132]

Центральне місце в системі органів державної влади займає Президент України. Президент – є главою держави і здійснює верховне представництво від її імені. Президент є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст.102 Конституції), здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори (пункт 3 ст. 106 Конституції).

Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, Головою ради національної безпеки і оборони (пункти 17,18 ст.106 Конституції).

В силу своїх повноважень Президент має право брати участь в функціонуванні кожної з гілок влади, користується значними повноваженнями у відповідних сферах.

Одним з конституційних принципів, що закріплені в Конституції України опосередковано, є принцип взаємодії різних гілок державної влади. Переконалим доказом існування того чи іншого принципу Конституції, незалежно від способу його закріплення, є наявність певного механізму, з допомогою якого здійснюється регуляція суспільних відносин. В юридичній науці такий механізм називається механізмом правового регулювання, під яким розуміється сукупність усіх юридичних

засобів та форм, які забезпечують переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин [6, с.110]

Розглянемо, які ж юридичні засоби та форми взаємодії різних гілок державної влади закріплює Конституція України. Детальний аналіз положень Основного Закону дозволяє зробити висновок, що таких засобів та форм є досить багато. І вони ґрунтуються на компетенції різних гілок влади, на співвідношенні їх повноважень між собою.

Президент України у взаємовідносинах із Парламентом користується правом законодавчої ініціативи з правом визначення законопроектів як невідкладних і позачергового їх розгляду, правом вето та правом промугляції (ст. 93 Конституції).

Право вето вважається одним із головних елементів системи стримувань і противаг з боку виконавчої влади стосовно законодавчої [7, с.6]. Право вето розглядається як форма взаємодії глави держави із представницьким органом. Використання права вето свідчить про якість взаємодії законодавчої й виконавчої гілок влади [8, с.194].

Інститут вето – це й форма юридичного контролю глави держави за законодавчою діяльністю представницького органу, яка покликана підвищувати якість прийнятих законів. Вето дає змогу Президенту України використовувати його у системі стримувань та противаг Верховній Раді України. Використовуючи таке право Президент України отримує можливість бути активним учасником законодавчого процесу.

Ст.93 Конституції України дозволяє Президенту України реалізувати право законодавчої ініціативи, шляхом внесення у Парламент законопроектів двох видів: тих, що повинні розглядатися у звичайному порядку та визначених Президентом невідкладними. Коло питань є необмеженим [8, с.193].

Президент може впливати на законопроектну роботу Верховної Ради згідно ст.113 Конституції України, яка дозволяє Президенту контролювати подання законопроектів на етапі подання їх через Кабінет Міністрів України який є відповідальним перед Главою держави.

Президент України користується правом повернення прийнятого Верховною Радою закону для повторного розгляду його парламентом (ст.94 Конституції). Особливе місце серед повноважень президента посідають повноваження щодо парламенту, зокрема, право його розпуску у разі, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися (ч.2 ст.90 Конституції); протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до ст.83 Конституції України; протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів. Президент призначає позачергові вибори до Верховної Ради (пункт 7 ст.106 Конституції), а також користується правом звернення до Конституційного Суду з питань неконституційності законів та інших правових актів Верховної Ради.

У взаємовідносинах Президента з органами виконавчої влади в умовах змішаної форми правління виконавча влада має двоякий характер, вона здійснюється як Президентом, так і Урядом. Повноваження Президента у сфері виконавчої влади і його можливостей впливу на виконавчу владу досить значні. Це стосується питань формування Кабінету Міністрів та інших органів виконавчої влади. Президент призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-Міністра України і припиняє його повноваження (пункт 9 ст.106 Конституції); призначає за поданням Прем'єр-Міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади і припиняє їх повноваження (пункт 10 ст.106 Конституції); утворює, реорганізує і ліквідує за поданням Прем'єр-Міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, скасовує акти Кабінету Міністрів України (пункт 16 ст.106 Конституції) й ряд інших. Така система стримувань і противаг могла бути ефективною лише за умови представлення у представницькому органі опозиційної Президенту більшості, за умови існування в Парламенті більшості пропрезидентської системи набувала номінального характеру.

Необмеженими були повноваження Глави держави щодо припинення повноважень Уряду. Президент України за Конституцією 1996 р. мав право звільняти і Прем'єра і окремих членів Кабінету Міністрів України. Верховна Рада України могла ж виразити недовіру тільки Уряду в цілому, а не окремому міністру. Новообраний Кабінет Міністрів України складав повноваження перед новообраним Президентом України, а не перед Верховною Радою України (не беруться до уваги поправки до Конституції України від 8 грудня 2004 р.).

Більшість вітчизняних вчених визнають дуалізм у взаємовідносинах Президента з органами виконавчої влади. Дуалізм має негативні наслідки і згубно позначався на діяльності Уряду. Президент України не віднесений до гілки виконавчої влади формально і структурно, був її складовою частиною [9, с.11].

Таким чином, реально виконавча влада складалася із двох суб'єктів – Президента України й Кабінету Міністрів України. Але взаємини Президента й Уряду потребували визначеності, адже у ст. 113 Конституції України зазначено що Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади. На Уряд покладається основний обсяг організаційної роботи з реалізації функцій і повноважень виконавчої влади.

За Конституцією Президент України також має необхідні важелі забезпечення оптимального функціонування всіх гілок державної влади. Кожне з цих повноважень окремо і всі разом визначають провідне місце Президента в державному механізмі України, в тому числі і в аспекті забезпечення взаємодії владних структур.

Компетенція Президента перебуває в нерозривному зв'язку з його впливом на законодавчої та виконавчої гілок влади. Забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, стабільного конституційного ладу можливе тільки в разі узгодженої діяльності законодавчої і виконавчої влади. Тому завдання Президента України — забезпечити оптимальну взаємодію всіх гілок державної влади. Це з його функцій, хоча прямо не закріплено в Конституції, як це зроблено в основних законах ряду країн.

Незважаючи на наявність зазначених вище широких владних повноважень, які має Президент України для забезпечення ефективної взаємодії гілок влади, необхідним є пошук нових форм цієї його діяльності. Одна з таких форм вже знайдена — це діяльність Представника Президента у Верховній Раді України. Пропонується також створити інститут Представника Президента України в Конституційному Суді України. ефективним механізмом забезпечення взаємодії органів законодавчої та виконавчої влади може стати систематична участь Президента в роботі Верховної Ради України.

До найважливіших можна віднести такі повноваження Верховної Ради України, як: затвердження державного бюджету України, контроль за виконанням державного бюджету, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; заслуховування щорічних і позачергових послань Президента України про внутрішнє та зовнішнє становище України (пункт 8 ст.85 Конституції); розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до Конституції України; призначення на посади і звільнення з посад ряду представників органів виконавчої влади; призначення третини складу Конституційного Суду України; обрання суддів; здійснення парламентського контролю у межах, визначених Конституцією, та деякі інші, закріплені ст. 85 Конституції України. Крім того, елементами механізму взаємодії є також: право депутатського запиту, право Верховної Ради України розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняття щодо нього резолюції недовіри. Відповідно до ст. 92 Конституції виключно законами України визначаються: організація і діяльність органів виконавчої влади, судоустрій, судочинство, статус суддів, що також включає можливості впливу парламенту на інші владні структури та є механізмами взаємодії різних гілок державної влади.

Механізмом взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади з ініціативи останньої, є наділення Кабінету Міністрів України правами: законодавчої ініціативи; розроблення та здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціально - культурного розвитку України; розроблення проекту закону про Державний бюджет України, забезпечення виконання затвердженого Верховною Радою України бюджету, звіт про його виконання та ін.

Новелами конституційного регулювання механізмів взаємодії владних структур є ст.98 Конституції, яка встановлює контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України Рахунковою Палатою, а також ст.101 Конституції, яка встановлює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, який здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Одним з важливих проявів системи стримувань і противаг в українській політико-правовій практиці є інститут імпічменту. Щодо п.13 ст. 85 Конституції України за Верховною Радою України закріплюється право здійснювати парламентський контроль у межах, визначених Конституцією України, у аспектах її взаємодії із президентом України. У ст.111 та ст. 112 дане питання конкретизується і встановлюється порядок імпічменту щодо Президента України.

Таким чином, є всі підстави вважати, що в Конституції України містяться відповідні механізми взаємодії законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Але сама проблема не знімається ні в теоретичному ні в практичному аспекті, оскільки на сучасному етапі державотворення досить багато випадків конфронтації між владними структурами, особливо між законодавчою та виконавчою, що не допомагає вирішенню досить складних проблем, які стоять перед українською державою і суспільством.

Джерела та література

1. Веніславський Ф. Взаємодія гілок державної влади як принцип основ конституційного ладу України // Право України. — 1998. — №1.
2. Голос України. — 1993. — 28 вересня.
3. Заєць А. Принцип розподілу влад в новітній українській конституційно-правовій практиці // Вісник академії правових наук. — 1998. — № 2.
4. Конституція України. — Харків, 2007.
5. Фрицький Ю.О. Державна влада в Україні. — Дніпропетровськ, 2006.
6. Русско-украинский словарь терминов по теории государства и права. — Харків, 1993.

7. Шаповал В. Поділ влади: міфи і реальність // Урядовий кур'єр. – 1996. – № 86-87.
8. Мартинюк Р.С. Реалізація принципу поділу влади в сучасній Україні. Політико-правовий аналіз. – Острого, 2007.
9. Авер'янов В. Органи виконавчої влади в Україні. – К., 1997.

Summary

In Ukraine according to the Constitution of Ukraine, article 6, the organization of the state power is divided into legislative, executive and judicial bodies. The bodies of legislative, executive and judicial power empower in the established by the Constitution borders and according to the laws of Ukraine.

Г. П. Євсєєва

ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Мова – важливий об'єкт правових відносин, що виникають між громадянами, організаціями та органами влади, оскільки є інструментом формування особистості, соціальний засіб, зберігання і передачі інформації, засіб управління людською поведінкою. Тому мова – це така соціальна реальність, що потребує спеціального нормативно-правового регулювання. Ефективне правове регулювання функціонування мовних відносин є одним із важливих і необхідних засобів попередження мовних конфліктів у суспільстві. Правове регулювання мов має комплексний характер, бо мовні відносини охоплюють широке коло суб'єктів: індивід, національні спільноти, держава, державні органи.

Моделі правового регулювання мовних відносин визначаються мовною ситуацією, що історично склалася в країні, а також залежить від мовної політики, здійснюваної державою. Реалізуючи мовну політику, держава через чинне законодавство встановлює норми, що регулюють правове положення мов. Науковці (Б.Ажнюк, О.Копиленко, В.Мамутов, Б.Тернопільський, А.Фомін, І.Лопушинський та ін.), аналізуючи правочинні акти щодо мовних питань в Україні, намагаються схилити громадську думку то один бік то в інший. Так, Б.М.Ажнюк, досліджуючи питання мовної політики і верховенства права, справедливо стверджує, що Україна успадкувала деформовану мовну ситуацію, спричинену примусовою асиміляцією українців в умовах тривалих періодів бездержавності української нації та поділів українських земель. Нормалізація мовної ситуації в Україні можлива за умови створення ефективних механізмів її здійснення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування [8, с.42].

В.Мамутов стверджує, що тільки російська мова здатна вивести українську державу до соціально-економічних висот, що штучне витіснення російської мови згубне негативними наслідками для інтелектуального потенціалу України [13].

Б.Тернопільський, розглядаючи правові засади мовної політики, порівнюючи законодавства Росії, Франції, Польщі, країн Балтії, прийшов до висновку, що Україна – чи не найдемократичніша держава світу щодо забезпечення мовних прав своїх громадян. А пробуксовування в реалізації мовного законодавства України зумовлюється тим, що в державі досі не створено спеціального державного органу, який виробляв би стратегію й тактику мовного планування, здійснював би мовну політику [19].

Ткаченко О.О., аналізуючи українську мову у правовому полі України, зазначає, що мовна ситуація та мовна політика в Україні має низку проблем. «...ми керуємося лише ст.10. Конституції України та Законом УРСР «Про мови...» 1989 року. У Верховній Раді четвертого скликання було зареєстровано п'ятнадцять законопроектів, якими передбачено надання російській мові статусу офіційної, тобто другої державної, і лише два, щодо захисту існуючого конституційного статусу мови титульної нації» [18, с.494].

До широких дискусій науковців долучаються й народні депутати. Так народний депутат М.Оніщук подає розгорнутий аналіз врегулювання такого чутливого питання, як мова в судочинстві, а точніше в кримінальному, цивільному та господарських процесах [15]. Про проблемні мовні питання з погляду регіону вболіває і депутат С.Гриневецький, який стверджує, що «таку складну для України проблему, як мовна, можна і треба вирішувати лише в правовому полі» [9]. Г.Удовенко відносячи мову до атрибутів держави, тобто одним з визначальних чинників державності, питання мовної політики відносить до питань національної безпеки держави [20].

Запропонована стаття має на меті проаналізувати чинні законодавчі акти нашої держави щодо мовної політики та визначити відповідні кроки її реалізації в державному управлінні.

Правові норми, що регулюють порядок застосування мов в Україні, містять Конституція України [2], Закон України «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р., Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р., а також інші законодавчі акти, зокрема закони України «Про на-